

DAMIAN SZCZEPANIAK
 <https://orcid.org/0000-0003-1315-7448>
Uniwersytet Gdański

Promocja książki Piotra Bilińskiego Adam Vetulani (1901–1976). Historyk prawa polskiego i kanonicznego (Kraków, Collegium Maius, 7 grudnia 2023 r.)

Keywords: Adam Vetulani, history of law, history of canon law, Jagiellonian University

Słowa kluczowe: Adam Vetulani, historia prawa, historia prawa kanonicznego, Uniwersytet Jagielloński

Wprawdzie od śmierci prof. Adama Vetulaniego minęło już blisko 50 lat, to jednak pamiętać o nim w środowisku naukowym Krakowa jest ciągle żywa. Pielęgnowaniu jej służyły między innymi publikacje, wydarzenia okolicznościowe oraz wspomnienia jego uczniów, przekazywane kolejnym pokoleniom historyków prawa. Jednym z wyrazów tej pamięci była promocja monografii autorstwa prof. dr. hab. Piotra Bilińskiego *Adam Vetulani (1901–1976). Historyk prawa polskiego i kanonicznego*. Odbyła się ona 7 grudnia 2023 r. w Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego, stając się okazją do przybliżenia zarówno samej książki, jak i sylwetki naukowej uczonego. Uczestnicy promocji mogli spotkać się z osobami, które go pamiętają, i wysłuchać ich refleksji, a także zobaczyć przechowywane przez rodzinę pamiątki po profesorze.

Na początku spotkania głos zabrał prof. dr. hab. Piotr Jedynak – prorektor UJ ds. polityki kadrowej i finansowej, który zwrócił uwagę, że uniwersytety tym wyróżniają się na tle wielu innych instytucji, że dbają o swoje dziedzictwo. Przejawia się to między innymi w upamiętnianiu zmarłych profesorów, czego wyrazem w Uniwersytecie Jagiellońskim jest wydawanie ich biografii, jak choćby tej ostatniej, poświęconej Adamowi Vetulaniemu. Prorektor podziękował autorowi książki, a także rodzinie bohatera i wszystkim tym, którzy udostępniając potrzebne źródła, umożliwili jej napisanie.

Dalszą część spotkania poprowadził dr. hab. Sławomir Sprawski, prof. UJ – kierownik Katedry Historii Starożytnej i Bizancjum UJ. Zanim oddał głos prof. Bilińskiemu, przedstawił krótko jego naukową sylwetkę, podkreślając, że jest on również autorem książek poświęconych innym profesorom krakowskiej wszechnicy: Władysławowi

Konopczyńskiemu, Feliksowi Konecznemu, Wacławowi Tokarzowi oraz Stanisławowi Kutrzebie.

Profesor Biliński w swojej wypowiedzi przedstawił życiorys Adama Vetulaniego, przypominając historię jego rodziny, dzieciństwo i młodość, przebieg kariery naukowej oraz wojenne losy. Zaznaczył, że największą sławę międzynarodową przyniosły Vetulanemu badania nad Dekretem Gracjana, za które otrzymał dwa doktoraty *honoris causa* francuskich uczelni (w Strasburgu i Nancy). Podkreślił również jego zasługi dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, w szczególności znaczenie badań nad powstaniem krakowskiej wszechnicy, które zestawił z początkami uniwersytetów w Wiedniu i Peczu (na tym ostatnim również otrzymał doktorat honorowy). Autor książki wymienił ponadto nazwiska uczniów profesora, którzy swoją przyszłość związali z pracą naukową w Uniwersytecie Jagiellońskim. W kolejności chronologicznej byli nimi: Stanisław Roman, Włodzimierz Wolfarth, Wojciech Maria Bartel, Stanisław Grodziski, Ludwik Lysiak, Stanisław Płaza i Wacław Uruszczak.

Kolejnym panelistą był prof. dr hab. Krzysztof Ożóg – kierownik Katedry Historii Średniowiecznej UJ, który zwrócił uwagę na niezwykle bogatą bazę źródłową, jaką wykorzystał autor książki. Chodzi mianowicie o spuściznę Adama Vetulaniego, znajdującą się w Archiwum UJ oraz Archiwum Nauki PAU i PAN w Krakowie, na którą składa się około 17 metrów bieżących akt. Oprócz licznych dokumentów i prac naukowych zawiera ona również kilkanaście tysięcy listów, co jest szczególnie istotne, gdyż źródła epistolograficzne – jak podkreślił prof. Ożóg – stanowią zawsze ważną część tego, co pozostaje po uczonym. Dla przebadania korespondencji Vetulaniego doniosłe znaczenie miało także sięgnięcie do spuścizn innych badaczy, którzy pozostawali z nim w kontakcie. Różnego rodzaju źródeł, dotyczących bohatera książki, autor poszukiwał w sumie w 30 archiwach i bibliotekach. Profesor Ożóg zwrócił uwagę, że tak obszerna baza źródłowa pozwoliła prof. Bilińskiemu na poczynienie wielu nowych ustaleń. Podkreślił, iż autor ukazał postać Vetulaniego z różnych perspektyw, spoglądając na nią między innymi przez pryzmat akt uczelnianych, korespondencji oraz akt IPN-u, wytworzonych w związku z jego inwigilacją. Dzięki temu czytelnikowi zaprezentowany został obraz uczonego dokładny, wszechstronny i barwny.

Szczególne znaczenie miała wypowiedź prof. dr hab. Wacława Uruszczaka, emerytowanego profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, byłego kierownika Katedry Historii Prawa Polskiego (1997–2017) oraz Zakładu Prawa Kościelnego i Wyznaniowego (1992–2017). Był on bowiem ostatnim wypromowanym przez Vetulaniego doktorem, w którym „mistrz Adam” (tak mówili o Vetulanim uczniowie) widział swojego następcę. Profesor Uruszczak stał się nim nie tylko w związku z pełnieniem wspomnianych funkcji, ale przede wszystkim ze względu na to, że przejął zainteresowania badawcze Vetulaniego, zajmując się zarówno historią prawa polskiego, jak i prawa kościelnego. Podczas panelu występował więc z jednej strony jako uczeń i współpracownik, z drugiej natomiast jako ekspert, dokonujący charakterystyki dorobku „mistrza Adama”. Profesor Uruszczak wspominał, że z Vetulanim zetknął się najpierw jako student pierwszego roku prawa, a następnie jako uczestnik prowadzonego przez niego seminarium, by ostatecznie stać się bliskim współpracownikiem uczonego. W tym kontekście nadmienił o pracach nad *Collectio Authenticarum* w rękopisie 89 Biblioteki Kapitulnej w Krakowie, jakie prowadził na podstawie sporządzonych przez Vetulaniego notatek (artykuł na ten

temat opublikował w 1980 r., a więc już po jego śmierci, w wydawanym w Strasburgu czasopiśmie *Revue de droit canonique*). W trakcie wypowiedzi odczytał list, otrzymany od swojego promotora niedługo przed jego śmiercią, w którym poruszał on nie tylko bieżące sprawy naukowe, ale również rodzinne, co dowodziło łączącej ich bliskiej relacji. Omawiając dorobek Vetulaniego, zwrócił uwagę, że na jego twórczość złożyło się 338 publikacji: monografie, artykuły i wydawnictwa źródłowe z zakresu historii państwa i prawa polskiego oraz historii prawa kanonicznego. Podkreślił, że jego zainteresowania koncentrowały się głównie na epoce średniowiecza i czasach nowożytnych. Jeśli chodzi o kanonistykę, zajmował się on w pierwszej kolejności prawem powszechnym, a konkretnie Dekretem Gracjana oraz prawem dekretałów. Interesowało go także prawo partykularne, jak również relacje między prawem kanonicznym a prawem polskim. W tym kontekście prof. Uruszczak wspominał o dwóch zbiorach francuskojęzycznych artykułów Vetulaniego z zakresu historii prawa kościelnego, jakie wydał w Wielkiej Brytanii kilkanaście lat po śmierci uczonego, uzupełniając je o dodatkowe przypisy¹. Było to możliwe dzięki poparciu światowej sławy specjalistów zajmujących się dziejami prawa kanonicznego: Stephana Kuttnera z Berkeley oraz André Gourona z Montpellier. Profesor Uruszczak wskazał również na osiągnięcia Vetulaniego w zakresie historii prawa polskiego, wymieniając prace dotyczące pozwu sądowego w średniowiecznej Polsce, stosunku prawnego Prus Książęcych do Królestwa Polskiego, początków krakowskiego *studium generale* i innych najstarszych uniwersytetów w Europie Środkowej oraz polskiej kultury prawnej w okresie piastowskim. Przypomniał, że Vetulani był wydawcą książ sądowych wiejskich, a także autorem książki poświęconej żołnierzom polskim internowanym w Szwajcarii w okresie II wojny światowej, w której przedstawił dzieje obozów uniwersyteckich, zorganizowanych w kraju Helwetów przy jego zaangażowaniu. W opinii prof. Uruszczaka Vetulani był historykiem prawa, który uważał, że celem badań jest poszukiwanie prawdy rozumianej jako *adaequatio rei et intellectus*. Koncentrował się on na ustalaniu rzeczywistego obrazu instytucji prawnych i politycznych poprzez badanie faktów i zachodzących między nimi związków przyczynowych, co czynił, dokonując dogłębnej analizy źródeł. Na zakończenie swojej wypowiedzi prof. Uruszczak przytoczył słowa prof. Gourona, który w przedmowie do pierwszego z wydanych w Wielkiej Brytanii zbiorów artykułów Vetulaniego stwierdził, że był on osobą, „która znakomicie umiała wykazać zarówno przez swoje dzieła, jak i dokonania osobiste, przynależność Polski do Europy wiedzy i wolności”.

Wypowiedzi pozostałych panelistów miały przede wszystkim charakter wspomnieniowy. Pierwszy z nich – wnuk Adama – Tomasz Vetulani podkreślił, że spośród wszystkich osób, biorących udział w panelu, znał Adama Vetulaniego najkrócej, gdyż urodził się pod koniec 1965 r. Wspominał, że najbardziej interesowała go wojenna historia dziadka, który często opowiadał mu o kampanii francuskiej. Tomasz Vetulani skoncentrował się więc na epizodach wojskowych w jego biografii. Mówił, że według tradycji rodzinnej, niepotwierdzonej dotychczas w innych źródłach, Adam Vetulani jako szesnastolatek, podając nieprawdziwe informacje na temat swojego wieku, w 1917 r. zaciągnął się do armii

---

¹ Vetulani, Adam. *Sur Gratien et les Décrétales*. Ed. Waław Uruszczak, préf. André Gouron. Aldershot (Hampshire): Variorum, 1990; Vetulani, Adam. *Institutions de l'Eglise et canonistes au Moyen Age. De Strasbourg à Cracovie*. Ed. Waław Uruszczak, préf. Waław Uruszczak. Aldershot (Hampshire): Variorum, 1990.

austro-węgierskiej. Miał otrzymać wówczas małe pudełko z napisem „Adasiowi na drogę poświęcony”, w którym znajdował się kawałek złota. Pudełko to zostało wystawione na przygotowanej przez Tomasza Vetulaniego ekspozycji towarzyszącej promocji. Z kolei w czerwcu 1920 r. Vetulani zgłosił się na ochotnika, by uczestniczyć w wojnie polsko-bolszewickiej, za co otrzymał Krzyż Walecznych, również wystawiony wraz z jego płaszczem wojskowym na wspomnianej ekspozycji. Kolejny epizod wojskowy w życiu uczonego, o którym wspominał wnuk, wiązał się z jego udziałem w wojnie obronnej 1939 r. oraz bitwie o Francję w 1940 r., podczas której brał czynny udział w walkach toczonych przez 2. Dywizję Strzelców Pieszych gen. bryg. Bronisława Prugara-Ketlinga, za co otrzymał francuskie odznaczenia wojenne. Tomasz Vetulani podkreślił, że przeszłość wojskowa była dla dziadka ważna; prosił on, aby na nekrologu zamieścić informację, że posiadał stopień plutonowego.

Następnie głos zabrał prof. dr hab. Stanisław Waltoś – emerytowany kierownik Katedry Postępowania Karnego UJ oraz dyrektor Muzeum UJ Collegium Maius. W swojej wypowiedzi zwrócił uwagę, że książka ukazuje całe spektrum życia i dokonań Adama Vetulaniego oraz że została napisana świetną polszczyzną i bardzo starannie zredagowana. Wspominał fascynujące wykłady Vetulaniego, a także proseminaria, dające możliwość cotygodniowych spotkań z mistrzem, który uczył metody, sposobu traktowania historii, jak również wprowadzał w świat kultury i tradycji Krakowa. Zdaniem prof. Waltosia Vetulani potrafił walczyć o rzeczy wielkie, nawet jeśli w danym momencie wydawały się one niemożliwe do spełnienia. W tym kontekście przypomniał o jego zaangażowaniu w mikołajczykowski PSL oraz reaktywację PAU. Choć w jednym i drugim wypadku przegrał, to jednak – jak zaznaczył prof. Waltoś – jego wysiłki nie zostały zmarnowane, gdyż idee, którym był wierny, po latach zwyciężyły.

Jako ostatni z panelistów wypowiedział się prof. dr hab. Andrzej Zoll, emerytowany kierownik Katedry Prawa Karnego UJ, który przyłączył się do podziękowań swoich przedmówców, kierowanych pod adresem autora książki. Nadmienił, że jako student pierwszego roku prawa uczestniczył w bardzo interesujących wykładach Vetulaniego, nie był jednak jego seminarzystą i nie łączyły go z nim bliższe relacje. Przyjaźnił się natomiast z jego synem Janem. Poznał go w czasie studiów, w związku z działalnością w Towarzystwie Biblioteki Słuchaczy Prawa, w którego reaktywację Jan Vetulani był bardzo zaangażowany, a następnie pracował z nim w Katedrze Prawa Karnego. Wspominał również o tragicznej śmierci Jana podczas spływu kajakowego na Dunajcu. Profesor Zoll przywołał następnie posiedzenie kolegium rektorskiego, podczas którego omawiana była sprawa organizacji uroczystości odnowienia doktoratu Vetulaniego, oraz nawiązał do szeroko opisanego w książce sprawy płk. Juliana Polan-Haraschina, przybliżając powody jego zatrudnienia na Wydziale Prawa i Administracji UJ.

Po wystąpieniach panelistów odbyła się dyskusja, w której wziął udział m.in. prof. dr hab. Zygmunt Vetulani z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – bratanek Adama Vetulaniego. Na zakończenie głos zabrał prof. Biliński, dziękując wszystkim, którzy przyczynili się do powstania książki.